

H2: S2: Het Totalitarisme (DA)

1 / 72

26 sep. 2025, 11:24

Thomas Braspenning

1.

/ 1 ✕

RUIMTE

Duid de totalitaire staten aan die ontstaan tijdens het interbellum: Duitsland, de Sovjetunie en Italië.

2.

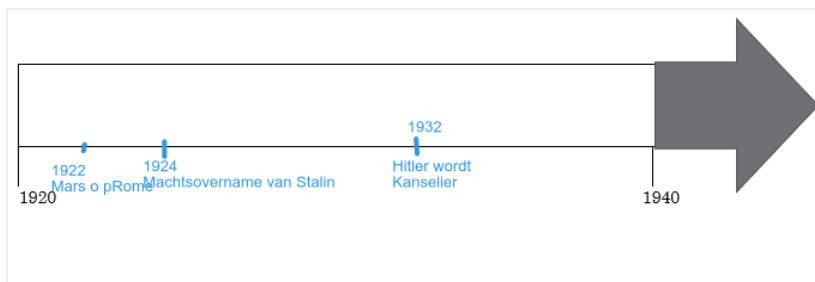
/ 1 ✕

TIJD

a) Duid de Mars op Rome van Mussolini aan (1922).

b) Duid de machtsovername van Stalin aan (1923).

c) Duid de aanstelling van Hitler als kanselier aan (1932).

1. KENMERKEN VAN HET TOTALITARISME

Bron 1: toegestane hairstijlen voor vrouwen in Noord-Korea

Bron 2: Poster voor de éénkindpolitiek in China (1979). Chinezen mochten om overvolking tegen te gaan slechts één kind hebben.

Kenmerkend voor een totalitair regime is dat de staat, vaak geleid door een dictator, het hele leven van de inwoners in zijn greep probeert te krijgen. Als meest typerende vormen van totalitaire systemen en staten gelden het nationaalsocialisme en het communisme onder respectievelijk Adolf Hitler in Duitsland, Jozef Stalin in de Sovjet-Unie, Mao Zedong in China en hedendaags Noord-Korea onder Kim Jong-un.

Het totalitarisme is uitgebreid beschreven en geanalyseerd in Hannah Arendt's, *The Origins of Totalitarianism* (1951). Naast haar hebben in de jaren 1950 C.F. Friedrich en Z. Brzezinski zes criteria opgeteld die gelden als richtinggevend voor wat een totalitaire samenleving kenmerkt:

- Er is sprake van één staatsideologie, die door iedereen geloofd én uitgedragen moet worden. Hierbij is het individu ondergeschikt aan de massa.
- Er is één leider (een dictator), die leiding heeft over een eenpartijstaat.
- Geweld en intimidatie, uitgevoerd door de geheime politie (bijvoorbeeld de Gestapo, de NKVD of de Stasi).
- De overheid heeft alle communicatiemiddelen in handen: kranten, televisie, internet en andere media worden gecontroleerd en beheerst en dragen de ideologie van de staat uit.
- De staat heeft een geweldsmonopolie.
- In een totalitaire staat, zoals een land onder het communisme, heeft de staat volledige controle over de economie.

3. 1. Leg uit wat het verschil tussen een dictatuur en een totalitaire staat aan de hand van de bronnen?

/ 1 X

2. Vat kort samen wat de kenmerken zijn van een totalitaire staat.

3. Wat zou de rol van geheime politie zijn in een totalitaire staat?

1. De totalitaire staat heeft controle over alles, alle onderdanen en hun levensaspecten. Een dictatuur heeft enkel alle politiek macht. Totalitaire heersers zijn altijd dictators, maar niet omgekeerd.

2.

- één leider (groep) aan de macht

- De leider moet blindelings gevolgd worden

- Individu is ondergeschikt aan de staat

3. Intimideren en controleren van de bevolking. Vervolgen van "vijanden" van de staat.

Bron 4: gecensureerde foto's van Stalin. Politieke tegenstanders worden verwijderd naarmate ze in achting van Stalin dalen.

Bron 5: "Onze laatste hoop, Hitler"

Bron 6: Nieuwboekje voor kinderen uit Fascistisch Italië

4. 1. Leg uit aan de hand van de bronnen wat propaganda en censuur zijn.

2. Hoe proberen de Nazi's de mensen te beïnvloeden met de poster?

3. Wat doen totalitaire regimes met de jeugd? Waarom?

1. Propaganda: het beïnvloeden/overtuigen van mensen met korte politiek boodschappen

Censuur: het verzwijgen, manipuleren of achterhouden van informatie

2. Ze geven aan dat er geen hoop meer is, beelden mensen neerslachtig af. Alleen Hitler kan ze nog redden en helpen.

3. De Jeugd wordt geïndoctrineerd. Ze krijgen de staatsideologie mee van kleins af aan via school/jeugdbewegingen,...

/ 1 X

2. HET FASCISME IN DUITSLAND EN ITALIË

Bron 7: Poster van de NSDAP tegen het verdrag van Versailles

Bron 9: Gebieden beloofd aan Italië na WOI. De Westkust van de Adriatische zee zouden ze uiteindelijk niet krijgen bij het Verdrag van Versailles.

De Dolkstootlegende werd dus bedacht door de legerleiding toen de nederlaag in zicht kwam. Het Duitse leger en de keizer hadden zelf gefaald, echter kregen de sociaaldemocraten van de SPD en ook linkse groeperingen, communisten en Joden de schuld van de Duitse nederlaag en de vernederende bepalingen van het Verdrag van Versailles (1919) in de schoenen geschoven.

Op 18 november 1919 moest generaal-veldmaarschalk Paul von Hindenburg samen met Erich Ludendorff in de Duitse Rijksdag voor een parlementair onderzoekscomité verantwoording afleggen omtrent de oorzaken van de Duitse nederlaag. Samen met de rechtse politicus en bankier Karl Helfferich (1872-1924) hadden beide generaals een 'Dolkstoot-rede' opgesteld waarin zij, bij monde van Van Hindenburg, de Dolkstootlegende naar voren brachten als verklaring voor de Duitse nederlaag.

Bron 8: de Dolkstootlegende na het verlies van Duitsland na de Eerste Wereldoorlog.

5. 1. Leg uit aan de hand van de bronnen waarom de bevolking van Italië en Duitsland kozen voor fascistische partijen en de rol van het Verdrag van Versailles hier in.

/ 1 X

- Ontevredenheid over het Verdrag van Versailles. Italië verloor veel soldaten, maar kreeg amper hun beloofde grondgebied van de geallieerden. Duitsland werd volgens de Duitsers te zwaar gestraft (herstelbetalingen, kleiner leger etc.)
- Dolkstootmythe: het idee dat Duitsland nog kon verder vechten tijdens de Eerste Wereldoorlog, maar een 'dolkstoot' in de rug kreeg door "de politiek" (en de Joden)

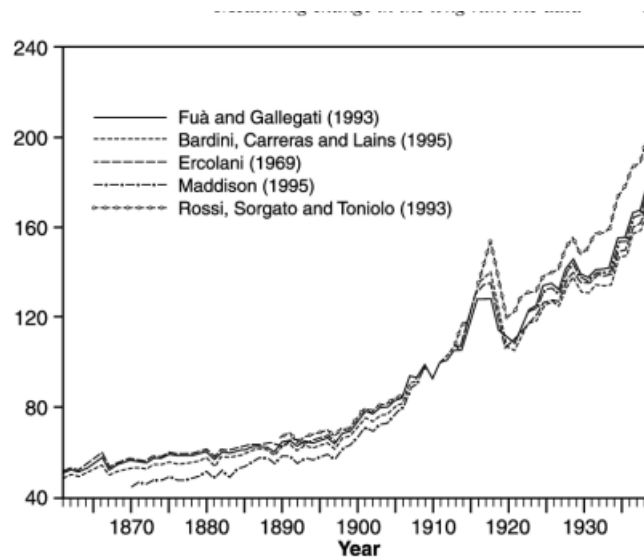

Figure 2.1 Index of Italian GDP

Bron 10: Italiaanse BBP 1870-1945

We vechten tegen militaire putschisten en tegen communistische putschisten [putschisten zijn mensen die een staatsgreep willen plegen] voor de veiligheid van de Republiek. Het is niet onmogelijk dat de putschisten van rechts en van links op een dag tegenover ons zullen staan in een verenigd front. Hoe dan ook, we houden vast aan de lijn van de democratie en we zullen slagen. Het is bijzonder moeilijk om een betrouwbare staatsautoriteit op te zetten zonder welke zelfs een democratie niet kan bestaan. De vredesvoorwaarden hebben ons gedwongen om een troep huurlingen te accepteren - gevaarlijk voor elke staat.

(...)

Als de revolutie in deze gebieden geen doordringender en hardnekkiger effect heeft gehad, is dat vooral een gevolg van het Verdrag van Versailles. De brutale houding tegenover onze nationale onafhankelijkheid en de voortdurende sadistische aanvallen op onze nationale gevoelens moeten de nationale hartstochten aanwakkeren en de nationalistische demagogie onder de jongeren helpen verspreiden. Ze zijn de grootste vijand van de Duitse democratie en de sterkste impuls voor de wending naar communisme en nationalisme."

Bron 11: In september 1920 schreef de eerste president van Weimar, Friedrich Ebert, een brief aan de premier van Zweden waarin hij de politieke verdeeldheid binnen Duitsland schetste

Bron 12: "Ik neem al het werk aan, ik krijg van niemand ondersteuning" Duitser zoekt werk tijdens de Grote Depressie.

6. 1. Leg aan de hand van de bronnen uit hoe de politieke en economische situatie na de Eerste Wereldoorlog zorgde voor het populairder worden van Fascistische partijen.

/ 1 X

Tijdens de jaren 1920 krijgt Duitsland te maken met een hyperinflatie en Italië met een economische crisis. Fascisten beloven hiervoor een oplossing. Op politiek vlak zijn er in Italië en Duitsland conflicten tussen linkse en rechtse groeperingen. Dit zorgt voor onrust.

Bron 13: de machtsgreep van Mussolini en de overgang naar een totalitaire staat

Bron 14: speech van Mussolini in 1934

7. 1. Hoe greep Mussolini de macht in Italië?

/ 1 X

- De fascistische beweging in Italië werd populairder onder Mussolini. Ze wisten zetels te halen tijdens de verkiezingen.
 - Hij richtte de fascistische politieke partij op en organiseerde in 1922 Mars op Rome waarbij hij werd aangesteld als leider van Italië.
 - Het kiessysteem werd aangepast zodat hij een absolute meerderheid kreeg. Hierdoor kon hij de absolute macht grijpen in 1924-1925.
- Hij gebruikte doorheen deze jaren zijn Zwarthemden om kiezers en politici te intimideren.

8. 1. Hoe gebruikte Hitler intimidatie en democratie om aan de macht te geraken?

/ 1 X

2. Hoe verkreeg Hitler de absolute macht toen hij kanselier werd?

1. Hij maakte gebruik van gewapende groepering (SA) om zijn tegenstanders te intimideren. Hij pleegde in 1923 een mislukte staatsgreep. Zijn partij werd populairder omdat hij oplossingen bood voor de problemen in het land. Hij werd verkozen tot kanselier
2. Hij heeft een brand in de Reichstag (parlement) gebruikt om politieke tegenstanders te arresteren en alle macht naar zich toe te trekken.

“In onze ogen moet de Duitse jongen van de toekomst slank en soepel zijn, snel als hazewindhonden, taai als leer en hard als Krupp-staal. We moeten een nieuw type mens opvoeden, mannen en meisjes die gedisciplineerd en gezond zijn tot in hun kern. We hebben ons voorgenomen om het Duitse volk een opvoeding te geven die al in de jeugd begint en nooit zal eindigen... Niemand zal kunnen zeggen dat hij een tijd heeft gehad waarin hij volledig aan zichzelf is overgelaten.”

Bron 18: Adolf Hitler in een toespraak over de rol van de jeugd in de Hitler Jugend.

Ik gaf strikte bevelen en eiste dat de politie al haar energie zou wijden aan de meedogenloze uitroeiing van subversieve elementen. Op een van mijn eerste grote bijeenkomsten in Dortmund verklaarde ik dat er in de toekomst maar één man de verantwoordelijkheid zou dragen in Pruisen, en die ene man was ik. Elke kogel die uit de loop van een politiepistool werd afgevuurd, was mijn kogel. Als je dat moord noemt, dan ben ik de moordenaar.

Uiteindelijk heb alleen ik, op eigen initiatief, de Geheime Dienst van de Staat opgericht. Dit is het instrument dat zo gevreesd wordt door de vijanden van de staat en dat er grotendeels verantwoordelijk voor is dat er vandaag de dag in Duitsland en Pruisen geen sprake is van een marxistisch of communistisch gevaar.

Bron 19: Hermann Goering over de oprichting van de Gestapo in Duitsland (Geheime Staatspolizei)

9. 1. Leg uit hoe deze fascistische regimes hun macht probeerden uit te breiden eens ze aan de macht kwamen.

/ 1 ✕

2. Totalitaire regimes zijn ook irrationeel. Leg dit uit aan de hand van de bronnen.

1. Door gebruik van propaganda om meer mensen te overtuigen, geheime staatspolitie (gestapo) moet politieke tegenstanders arresteren en kinderen worden van jongs af aan geïndoctrineerd worden via jeugdbewegingen (Hitlerjugend).
2. De leider moet blindelings gevolgd worden en er wordt een zondebok gezocht voor alle problemen. In Duitsland waren dit de Joden.

Bron 21: Cartoon over Lebensraum

We stoppen de eindeloze Duitse beweging naar het Zuiden en het Westen, en zetten onze blik op het land in het Oosten. Eindelijk, we stoppen de koloniale en commerciële beleid van voor de oorlog en verschuiven naar het grondbeleid van de toekomst.

Bron 22: Hitler over Lebensraum in zijn boek Mein Kampf

10. 1. Welke imperialistische ambities hadden Hitler en Mussolini?

/ 1 X

Hitler: wilde lebensraum (ruimte om te leven) voor het Duitse volk in Oost-Europa. Hi wilde ook alle Duitse volkeren verenigen in één land (pangermanisme)

Mussolini: wil "Mare Nostrum" "onze zee" --> heersen over de Middellandse Zee zoals het Romeinse Rijk.

3. HET STALINISME IN DE SOVJETUNIE

11. 1. Leg uit wat het communisme inhield.

/ 1 X

- Iedereen is gelijk en verdiend ongeveer evenveel
- De staat controleert de economie/productie.
- In de Sovjet-Unie wordt er bestuurd met raden van arbeiders en boeren (Sovjet)

Vanaf 1922 tot zijn dood in 1953 was Jozef Stalin secretaris-generaal van de Communistische Partij in de Sovjet-Unie. Deze positie betekende niet automatisch dat Stalin ook de machtigste persoon in het land was, maar dat zou – zo weten we achteraf – gaan veranderen. Na de dood van Lenin in 1924 wist Stalin in slechts vier jaar tijd de alleenmacht in de Sovjet-Unie te verwerven. Vanaf eind 1927 begon hij daartoe politieke tegenstanders uit te schakelen, van wie Leon Trotski (1879-1940) de belangrijkste opponent was. Maar ook meer gematigde types als Nikolaj Boecharin (1888-1938) of Aleksej Rykov (1890-1938) rangeerde hij op een zijspoor.

Bron 25: de machtsgreep van Stalin na de dood van Lenin (historiek.net)

Bron 26: "Versterk de discipline in de gemeenschappelijke boerderijen". Strengthen working discipline in collective farms" – Sovjet propaganda poster in Uzbekistan, 1933. Collectivisering van de landbouw onder Stalin. Boeren werden verplicht om samen te werken op grote landbouwbedrijven.

Bron 27: ondervoede kinderen tijdens de Holdomor in Oekraïne waarbij miljoenen Oekraïners stierven.

bron 6 Het vijfjarenplan in de industrie en de verwezenlijking ervan

	productie in 1913	productie in 1935	jaar waarin het vijfjaren- plan werd gehaald
brutoproductie grootschalige industrie (1913 = 1)	1 (= index)	5,6	1929-1930
elektriciteit (miljard kilowattuur)	2,0	26,3	1931
olie (miljoen ton)	10,3	25,2	1929-1930
kolen (miljoen ton)	29,2	109,6	1932
ijzererts (miljoen ton)	9,2	26,8	1934
gietijzer (miljoen ton)	4,2	12,5	1934
staal (miljoen ton)	4,3	12,6	1933
papier (duizend ton)	269,2	640,8	1936

Uit: D. Volkogonov, *Triomf en tragedie. Een politiek portret van Josef Stalin*, 1990.

12. 1. Hoe verkreeg Stalin de macht in de Sovjet-Unie?

2. Welke economische hervormingen voerde Stalin door?

3. Wat waren de gevolgen hiervan?

1. Hij was de secretaris generaal van de communistische partij in de Sovjet-Unie. Vanuit die positie plaatste hij vertrouwelingen in het bestuur. Toen Lenin stierf kon hij de macht zo naar zich toetrekken en tegenstanders uitschakelen.

2.

- Collectivisering van de landbouw: boeren moesten verplicht samenwerken in grote landbouwbedrijven
- Vijfjarenplannen: productiedoelen voor de industrie die behaald moesten worden op 5 jaar tijd

3. Door de collectivisering ontstonden er hongersnoden waarbij veel mensen stierven, door de vijfjarenplannen industrialiseerde de Sovjet-Unie in een sneltempo.

/ 1 ✕

Dank je, Stalin. Dank u omdat ik blij ben. Dank u omdat ik gezond ben. Hoe oud ik ook word, ik zal nooit vergeten hoe we Stalin twee dagen geleden ontvingen. Eeuwen zullen voorbijgaan en de komende generaties zullen ons beschouwen als de gelukkigste der stervelingen, als de gelukkigste der mensen, omdat we leefden in de eeuw der eeuwen, omdat we het voorrecht hadden Stalin te zien, onze geïnspireerde leider ... Alles behoort u toe, leider van ons grote land. En wanneer de vrouw van wie ik hou mij een kind schenkt, zal het eerste woord dat het zal uitspreken zijn: Stalin...

Bron 29: een hymne aan Stalin. door A. O. Avidenko in de jaren 1930

13. 1. Leg aan de hand van bron 29 uit wat een “personencultus” betekent.

/ 1 ✕

2. Wat gebeurde er met de mensen die niet meegingen in de hervormingen en de verering van Stalin?

1. Een personencultus is de verering van een bepaalde persoon. In dit geval Stalin. Hij moet geprezen worden en iedereen moet zich onderwerpen aan hem.

2. Mensen die niet meegingen in dit idee of tegen zijn hervormingen werden vermoord of naar strafkampen gestuurd om aan zware arbeid te doen.

14.

/ 1 ✕

OVERZICHTSVRAAG

Verklaar: de economische situatie zorgde mee voor het ontstaan van politiek extremisme tijdens het interbellum.

Door de slechte economische situatie door de beurscrash/hyperinflatie kwam de bevolking in Duitsland/Italië in armoede terecht. Ze zagen dit als het falen van het systeem waardoor ze zochten naar een sterke leider die hun problemen zou oplossen. Hierdoor kozen ze voor extreme partijen zoals de nazi's/fascisten. Zo konden deze aan de macht komen.

15.

1 / 58 ✕

LESSCHEMA

1. Kenmerken van het totalitarisme

= Totale controle ✗ over bevolking

Kenmerken

- Individu ✗ is ondergeschikt aan de staat
- één leider ✗ moet gehoorzaamd worden --> personencultus ✗
- Beïnvloeden van de bevolking door propaganda ✗ en censuur ✗
- indoctrineren ✗ van de jeugd
- geheime politie ✗ --> controleren en intimideren ✗ bevolking

Régimes

- Communisme/stalinisme: Stalin in Sovjet-Unie ✗
- Fascisme: Mussolini in (Italië ✗) en Hitler (Duitsland ✗)

2. Het fascisme in Italië en Duitsland

Machtsgreep Hitler en Mussolini door democratie ✗ en intimidatie tegenstanders ✗

Populair door

- Ontevredenheid over Verdrag van Versailles ✗ en WOI ✗
- Duitsland: te zwaar ✗ gestraft en dolkstootmythe ✗
- Italië: beloofd gebied ✗ niet gekregen
- economische problemen ✗ na WOI (hyperinflatie Duitsland) --> beloven ✗ economische oplossingen
- Zwakke democratieën ✗ en conflicten tussen politieke strekkingen ✗ (links/rechts)

Fascisme in Italië

- 1919: ontstaan Fascistische ✗ beweging Mussolini
- 1921: Fascistische partij grootste in Italië --> intimidatie door Zwarthemden ✗
- 1922: Mars op Rome ✗ --> machtsgreep Mussolini --> infiltratie fascisten in bestuur --> totalitaire staat

Nazisme in Duitsland

- 1919: ontstaan NSDAP ✗
- 1923: mislukte ✗ staatsgreep Hitler --> gevangenschap
- 1933: Winst verkiezingen Hitler met behulp van paramilitaire organisaties ✗ (SS/SA) --> brand reichstag --> totalitair Duitsland

Uitbreiding invloed door jeugdbeweging ✗ (vb. Hitlerjugend), geheime politie ✗ (vb. Gestapo) en propaganda ✗

Sociaal-economische hervormingen

- Corporaties ✗: samenwerking werknemers en werkgevers per bedrijfstak --> belang van de natie ✗
- Sociale zekerheid ✗
- 8-urenwerkdag ✗
- Grote depressie --> publieke werken ✗ (vb. autobahn)

irrationeel ✗ politiek

- Leider blindelings ✗ volgen (geen kritiek)
- Problemen zijn de schuld van zondebok ✗ (vb. communisten, joden, ...)

imperialistische ✗ ambities

- Mussolini: Mare-Nostrum ✗ (middellandse Zee)
- Hitler: Lebensraum ✗ + Pangermanisme ✗

3. Het stalinisme in de Sovjetunie

Communisme ✗ in Rusland door Russische revolutie (1917)

- Bestuur door Sovjets ✗ (raden van arbeiders en boeren)
- Economie geleid door de staat ✗ --> nationalisering bedrijven
- Alle mensen zijn gelijk ✗ en rijkdom wordt verdeeld ✗

Lenin ✗ sterft in 1924 --> staatsgreep Stalin ✗ door installatie van vertrouwelingen in het bestuur ✗

Economische hervormingen

- Vijfjarenplannen ✗ --> toename industrialisering
- Collectivisering landbouw ✗ --> hongersnoden

--> Kritiek vanuit bestuur en bevolking --> zuiveren ✗ --> tegenstanders werden gedood ✗ of naar strafkampen (goelags) ✗ gestuurd

Ontstaan personencultus ✓ rond Stalin --> propaganda en kunst